Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

MEROSXO‘RLIK MUNOSABATLARINING FUQAROLIK HUQUQIDAGI O‘RNI VA HUQUQIY TARTIBGA SOLINISHI

Fayziyev Dilmurod Davlatovich
Buxoro xalqaro unversiteti o'qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23384343

Annotatsiya

Ushbu maqolada merosxo‘rlik munosabatlarining fuqarolik huquqi tizimidagi o‘rni, uning mazmun-mohiyati, huquqiy asoslari hamda merosni qabul qilish va merosxo‘rlar o‘rtasida taqsimlash bilan bog‘liq masalalar tahlil qilinadi. Shuningdek, qonun bo‘yicha va vasiyatnoma bo‘yicha meros olish tartibi, meros tarkibiga kiruvchi mol-mulk va mulkiy huquqlar, merosxo‘rlarning huquq hamda majburiyatlari yoritiladi. O‘zbekiston Respublikasining fuqarolik qonunchiligi asosida merosxo‘rlik munosabatlarida uchraydigan ayrim huquqiy muammolar ko‘rib chiqilib, ularni bartaraf etishga doir taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: merosxo‘rlik, meros qoldiruvchi, merosxo‘r, vasiyatnoma, qonun bo‘yicha meros, meros massasi, fuqarolik huquqi, mulkiy huquqlar, notarius, merosni qabul qilish.

Аннотация: В данной статье анализируются место и роль наследственных правоотношений в системе гражданского права, их сущность, правовые основы, а также вопросы, связанные с принятием наследства и его распределением между наследниками. Кроме того, рассматриваются порядок наследования по закону и по завещанию, имущество и имущественные права, входящие в состав наследства, а также права и обязанности наследников. На основе гражданского законодательства Республики Узбекистан исследуются отдельные правовые проблемы, возникающие в наследственных правоотношениях, и разрабатываются предложения и рекомендации по их устранению**.**

Ключевые слова: наследование, наследодатель, наследник, завещание, наследование по закону, наследственная масса, гражданское право, имущественные права, нотариус, принятие наследства.

Abstract: This article analyzes the role of inheritance relations in the civil law system, their nature, legal foundations, and issues related to the acceptance of inheritance and its distribution among heirs. It also examines the procedures for inheritance by law and by will, the property and property rights included in the estate, and the rights and obligations of heirs. Based on the civil legislation of the Republic of Uzbekistan, the article explores certain legal issues arising in inheritance relations and develops proposals and recommendations for addressing them.

Keywords: inheritance, testator, heir, will, inheritance by law, estate, civil law, property rights, notary, acceptance of inheritance.

Kirish

Merosxo‘rlik munosabatlari fuqarolik huquqining muhim institutlaridan biri hisoblanadi. Ushbu munosabatlar fuqarolar vafot etganidan keyin ularga tegishli bo‘lgan mol-mulk, mulkiy huquq va majburiyatlarning qonunda belgilangan tartibda boshqa shaxslarga o‘tishi bilan bog‘liq. Meros huquqi mulkdorning vafotidan keyin uning mulkiy manfaatlarini davom ettirish, merosxo‘rlarning qonuniy huquqlarini ta’minlash va fuqarolik muomalasida huquqiy barqarorlikni saqlashga xizmat qiladi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida xususiy mulkning ahamiyati ortib borayotganligi sababli merosxo‘rlik munosabatlarini to‘g‘ri tartibga solish masalasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Fuqarolarga tegishli uy-joylar, yer uchastkalaridan foydalanish huquqlari, transport vositalari, bank omonatlari, tadbirkorlik faoliyati bilan bog‘liq mulkiy huquqlar va boshqa aktivlar meros tarkibiga kirishi mumkin. Bunday mol-mulkning kimga va qanday tartibda o‘tishini belgilash esa huquqiy normalar asosida amalga oshiriladi.

Merosxo‘rlik munosabatlarining asosiy vazifalaridan biri meros qoldiruvchining oxirgi xohish-irodasini hurmat qilish bilan birga, qonuniy merosxo‘rlarning huquqlarini ham himoya qilishdan iborat. Shu sababli meros olishda vasiyatnoma institutiga, qonun bo‘yicha merosxo‘rlik qoidalariga, majburiy ulushga ega bo‘lgan shaxslarning huquqlariga hamda merosni rasmiylashtirish tartibiga alohida e’tibor qaratiladi.

Amaliyotda merosxo‘rlarni aniqlash, meros tarkibidagi mol-mulkni baholash, merosni qabul qilish muddatlariga rioya etish, merosxo‘rlar o‘rtasida mol-mulkni taqsimlash va vasiyatnomaning haqiqiyligini aniqlash bilan bog‘liq nizolar uchrab turadi. Mazkur holatlar meros huquqiga oid normalarni chuqur o‘rganish, ularni amaliyotda bir xil qo‘llash va fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqotning maqsadi merosxo‘rlik munosabatlarining huquqiy mohiyatini ochib berish, O‘zbekiston Respublikasida ushbu munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy qoidalarni tahlil qilish hamda merosni rasmiylashtirish jarayonidagi muammolarni aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat: merosxo‘rlik tushunchasining huquqiy mazmunini yoritish; qonun bo‘yicha va vasiyatnoma bo‘yicha meros olish tartibini tahlil qilish; merosxo‘rlarning huquq va majburiyatlarini aniqlash; merosni qabul qilish hamda taqsimlash bilan bog‘liq muammolarni ko‘rib chiqish; meros huquqini takomillashtirishga doir takliflarni shakllantirish.

Tadqiqot obyekti merosxo‘rlik munosabatlari jarayonida vujudga keladigan ijtimoiy-huquqiy munosabatlardan iborat. Tadqiqot predmeti esa meros huquqini tartibga soluvchi qonunchilik normalari, ularni qo‘llash amaliyoti va merosxo‘rlarning huquqiy maqomini belgilovchi qoidalardir.

2. Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda merosxo‘rlik munosabatlarini o‘rganish uchun tizimli tahlil, qiyosiy-huquqiy tahlil, mantiqiy tahlil, huquqiy normalarni sharhlash va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Ushbu metodlar meros huquqining nazariy asoslarini o‘rganish, amaldagi qonunchilik talablarini izohlash hamda merosni rasmiylashtirish jarayonida uchraydigan muammolarni aniqlash imkonini beradi.

Tizimli tahlil usuli yordamida merosxo‘rlik institutining fuqarolik huquqi tizimidagi o‘rni, uning mulk huquqi va boshqa fuqarolik-huquqiy institutlar bilan o‘zaro bog‘liqligi o‘rganildi. Merosxo‘rlik faqat mol-mulkning bir shaxsdan boshqa shaxsga o‘tishi bilan cheklanmaydi, balki ayrim mulkiy huquq

va majburiyatlarning huquqiy taqdirini ham belgilaydi. Shu sababli mazkur institutni tizimli ravishda o‘rganish muhimdir.

Qiyosiy-huquqiy tahlil usuli qonun bo‘yicha merosxo‘rlik va vasiyatnoma bo‘yicha merosxo‘rlikning o‘ziga xos jihatlarini farqlashda qo‘llanildi. Ushbu ikki shakl merosxo‘rlarni aniqlash, meros ulushlarini belgilash va meros qoldiruvchining xohish-irodasini hisobga olish nuqtayi nazaridan o‘zaro farq qiladi.

Huquqiy tahlil jarayonida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi va notariat faoliyatiga oid normativ-huquqiy hujjatlar asosiy manbalar sifatida belgilandi. Ayniqsa, Fuqarolik kodeksining meros huquqiga oid qoidalari meros ochilishi, meros tarkibi, merosxo‘rlar doirasi, vasiyatnoma, merosni qabul qilish va merosga bo‘lgan huquqni rasmiylashtirish masalalarini o‘rganishda muhim nazariy-huquqiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqotda amaliy vaziyatlarni umumlashtirish usulidan ham foydalanildi. Jumladan, bir nechta merosxo‘r mavjud bo‘lgan holatlarda mol-mulkni taqsimlash, vasiyatnoma mavjud bo‘lmaganda merosxo‘rlarni aniqlash va merosni qabul qilish muddatlariga rioya etish kabi masalalar huquqiy nuqtayi nazardan ko‘rib chiqildi.

Shuni ta’kidlash kerakki, mazkur maqola normativ-huquqiy hujjatlar va nazariy tahlilga asoslangan bo‘lib, unda mustaqil empirik so‘rov yoki statistik tadqiqot o‘tkazilgani da’vo qilinmaydi. Shu jihatdan tadqiqot natijalari huquqiy normalarning mazmuni va ularni amaliy qo‘llash bilan bog‘liq masalalarni tushuntirishga yo‘naltirilgan.

3. Natijalar

3.1. Merosxo‘rlik tushunchasi va uning huquqiy mohiyati

Merosxo‘rlik — jismoniy shaxs vafot etishi natijasida unga tegishli bo‘lgan mol-mulk, mulkiy huquq va qonun bilan meros tarkibiga kiritilishi mumkin bo‘lgan ayrim majburiyatlarning boshqa shaxslarga universal huquqiy vorislik tartibida o‘tishidir. Meros qoldiruvchi deb vafotidan keyin mol-mulki meros tariqasida boshqa shaxslarga o‘tadigan shaxsga aytiladi. Merosxo‘r esa qonun yoki vasiyatnoma asosida meros olish huquqiga ega bo‘lgan shaxs hisoblanadi.

Merosxo‘rlik munosabatlarining asosiy xususiyati shundaki, meros qoldiruvchining huquqiy jihatdan meros tarkibiga kiruvchi mol-mulki va ayrim mulkiy huquqlari uning vafotidan so‘ng qonunda belgilangan tartibda boshqa shaxslarga o‘tadi. Biroq meros qoldiruvchining shaxsi bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan va qonunga ko‘ra boshqa shaxsga o‘tmaydigan huquq hamda majburiyatlar meros tarkibiga kirmaydi.

Meros tarkibiga uy-joy, transport vositalari, pul mablag‘lari, bank omonatlari, qimmatli qog‘ozlar, ulushlar va qonun ruxsat bergan boshqa mulkiy aktivlar kirishi mumkin. Shu bilan birga, meros qoldiruvchining qarzlari bilan bog‘liq masalalar ham meros huquqida muhim o‘rin tutadi. Merosxo‘rlarning bunday majburiyatlar bo‘yicha javobgarligi qonunda belgilangan chegaralar va shartlar asosida aniqlanadi.

O‘zbekiston Respublikasida merosxo‘rlik munosabatlarining asosiy huquqiy manbasi Fuqarolik kodeksi hisoblanadi. Ushbu kodeks merosning ochilishi, meros tarkibi, merosxo‘rlar doirasi, vasiyatnoma tuzish, qonun bo‘yicha meros olish, merosni qabul qilish va merosga bo‘lgan huquqni rasmiylashtirish masalalarini tartibga soladi.

Meros huquqining muhim vazifasi mulk huquqining uzluksizligini ta’minlashdan iborat. Agar shaxs vafot etganidan keyin uning mol-mulki huquqiy jihatdan kimga tegishli ekani aniqlanmasa, mulkdan foydalanish, uni tasarruf etish va boshqa shaxslarga o‘tkazish jarayonlarida muammolar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli merosxo‘rlik normalari mulkiy munosabatlarning barqarorligini ta’minlaydi.

3.2. Merosning ochilishi va meros tarkibi

Merosning ochilishi merosxo‘rlik munosabatlari vujudga kelishining asosiy huquqiy sharti hisoblanadi. Umumiy qoidaga ko‘ra, meros fuqaroning vafoti bilan ochiladi. Fuqaro vafot etgan deb sud tomonidan e’lon qilingan hollarda esa merosning ochilish vaqti tegishli qonunchilik normalari asosida aniqlanadi.

Merosning ochilgan vaqti merosxo‘rlar doirasini belgilash, merosni qabul qilish muddatini hisoblash va meros tarkibiga kiruvchi mol-mulkning huquqiy holatini aniqlash uchun muhimdir. Meros ochilgan joyni aniqlash ham meros ishini yuritish, tegishli hujjatlarni rasmiylashtirish va notarial harakatlarni amalga oshirishda ahamiyatga ega.

Meros tarkibiga meros qoldiruvchiga vafot etgan paytda tegishli bo‘lgan va qonunga muvofiq boshqa shaxslarga o‘tishi mumkin bo‘lgan mol-mulk hamda mulkiy huquqlar kiradi. Bunda meros qoldiruvchining shaxsiy mulki bilan uning boshqa shaxslar bilan umumiy mulkdagi ulushini farqlash zarur.

Masalan, er-xotin nikoh davomida umumiy mablag‘lar hisobidan uy-joy sotib olgan bo‘lsa, er yoki xotindan biri vafot etganida ushbu uy-joyning hammasi avtomatik ravishda meros tarkibiga kirmaydi. Avvalo, tirik qolgan turmush o‘rtog‘ining umumiy mulkdagi huquqi aniqlanadi. Shundan so‘ng vafot etgan shaxsga tegishli bo‘lgan ulush meros tarkibiga kiritiladi. Aniq ulush esa mulk rejimi, hujjatlar va tegishli qonunchilik normalariga qarab belgilanadi.

Meros tarkibini aniqlashda mulkka egalik huquqini tasdiqlovchi hujjatlar, ko‘chmas mulk reyestridagi ma’lumotlar, bank hujjatlari, transport vositalariga oid qaydlar va boshqa dalillar muhim ahamiyatga ega. Hujjatlar yetarli bo‘lmagan yoki mulkka egalik yuzasidan nizo mavjud bo‘lgan hollarda masala tegishli huquqiy tartibda hal etiladi.

3.3. Qonun bo‘yicha merosxo‘rlik

Qonun bo‘yicha merosxo‘rlik vasiyatnoma mavjud bo‘lmaganida, vasiyatnoma butun merosni qamrab olmaganida yoki qonunda nazarda tutilgan boshqa holatlarda qo‘llaniladi. Bunda merosxo‘rlarning doirasi va ularning meros olish navbati qonunchilik asosida belgilanadi.

Qonun bo‘yicha merosxo‘rlikning asosiy maqsadi meros qoldiruvchining yaqin qarindoshlari va qonunda ko‘rsatilgan boshqa shaxslarning mulkiy manfaatlarini himoya qilishdan iborat. Merosxo‘rlarning navbatlarga ajratilishi qarindoshlik munosabatlari va qonunda belgilangan boshqa mezonlarga asoslanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksida qonun bo‘yicha merosxo‘rlik navbatlari belgilangan. Birinchi navbatdagi merosxo‘rlar, odatda, meros qoldiruvchining bolalari, eri yoki xotini hamda ota-onasidan iborat bo‘ladi. Ular qonunda belgilangan shartlar asosida teng ulushlarda meros olish huquqiga ega bo‘lishi mumkin.

Keyingi navbatdagi merosxo‘rlar esa birinchi navbatdagi merosxo‘rlar mavjud bo‘lmaganida yoki qonunda ko‘rsatilgan boshqa asoslar yuzaga kelganida meros olishga chaqiriladi. Bunda aka-uka, opa-

singil, bobo-buvi va boshqa qarindoshlarning meros olish huquqi Fuqarolik kodeksidagi tegishli normalar asosida aniqlanadi. Muayyan shaxsning merosxo‘r sifatidagi maqomi qarindoshlik hujjatlari va boshqa qonuniy asoslar bilan tasdiqlanishi lozim.

Qonun bo‘yicha merosxo‘rlikda qarindoshlikni tasdiqlash alohida ahamiyatga ega. Tug‘ilganlik to‘g‘risidagi guvohnoma, nikoh qaydi, farzandlikka olish haqidagi hujjatlar va boshqa rasmiy ma’lumotlar merosxo‘rlar doirasini aniqlashda qo‘llaniladi. Hujjatlar mavjud bo‘lmagan yoki ularda xatolar aniqlangan taqdirda, ularni qonuniy tartibda tiklash yoki tegishli faktni belgilash talab qilinishi mumkin.

Masalan, fuqaro vafot etib, uning turmush o‘rtog‘i va ikki nafar farzandi qolgan bo‘lsa, vasiyatnoma mavjud bo‘lmagan vaziyatda ushbu shaxslar, umumiy qoida tariqasida, birinchi navbatdagi merosxo‘rlar hisoblanadi. Biroq meros ulushlarini aniqlashdan avval meros tarkibidagi mol-mulkning haqiqiy hajmi, er-xotinning umumiy mulkdagi huquqlari va boshqa huquqiy holatlar hisobga olinishi zarur.

3.4. Vasiyatnoma bo‘yicha merosxo‘rlik

Vasiyatnoma bo‘yicha merosxo‘rlik meros qoldiruvchining o‘z mol-mulki taqdirini oldindan belgilash huquqini amalga oshirish shaklidir. Vasiyatnoma orqali fuqaro o‘ziga tegishli mol-mulkni vafotidan keyin kimga yoki qaysi shaxslarga qoldirishini qonunda belgilangan tartibda belgilashi mumkin.

Vasiyatnoma tuzish erkinligi xususiy mulk huquqining muhim kafolatlaridan biri hisoblanadi. Fuqaro qonunchilik talablariga rioya qilgan holda merosxo‘rlarni belgilashi, merosdagi ulushlarni ko‘rsatishi va qonun ruxsat bergan boshqa vasiyat farmoyishlarini amalga oshirishi mumkin.

Vasiyatnoma qonunda belgilangan shakl va rasmiylashtirish talablariga javob berishi lozim. Uning tuzilishi, imzolanishi va tasdiqlanishiga oid talablar hujjatning haqiqiyligi uchun muhimdir. Mazkur talablarning buzilishi vasiyatnomaning haqiqiyligi yuzasidan nizolar kelib chiqishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Vasiyatnoma mavjud bo‘lganda meros, avvalo, unda ifodalangan xohish-irodaga muvofiq taqsimlanadi. Biroq vasiyat qilish erkinligi mutlaq xarakterga ega emas. Qonunda ayrim shaxslar uchun majburiy ulush olish huquqi nazarda tutilgan. Shu sababli vasiyatnoma mazmunini amalga oshirishda majburiy ulushga oid normalar ham hisobga olinishi kerak.

Vasiyatnoma meros qoldiruvchining mulkiy manfaatlarini himoya qilish bilan birga, kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan oilaviy nizolarning oldini olishga ham yordam beradi. Masalan, bir nechta ko‘chmas mulk obyektiga ega bo‘lgan fuqaro ularning kimga o‘tishini oldindan belgilasa, meros ochilganidan keyin mulkni taqsimlash masalasida kelib chiqishi mumkin bo‘lgan ayrim kelishmovchiliklarni kamaytirish mumkin.

Shu bilan birga, vasiyatnoma tuzishda fuqaroning muomala layoqati, hujjatni erkin xohish-iroda asosida tuzganligi va qonunchilikda belgilangan shakl talablariga rioya etilganligi muhim hisoblanadi. Vasiyatnomaning haqiqiyligi bo‘yicha nizo kelib chiqqanida, uning qonuniyligi tegishli dalillar asosida vakolatli sud tomonidan baholanishi mumkin.

3.5. Merosni qabul qilish va merosxo‘rlarning huquq hamda majburiyatlari

Meros olish huquqini amalga oshirishda merosni qabul qilish alohida ahamiyatga ega. Merosxo‘rning meros olish huquqi mavjud bo‘lishi bilan merosni qabul qilish va uni tegishli hujjatlar bilan rasmiylashtirish jarayonlari bir-biridan farqlanadi. Shu sababli merosxo‘r qonunda belgilangan talablar va muddatlarga rioya etishi zarur.

Merosni qabul qilish qonunchilikda belgilangan usullar orqali amalga oshiriladi. Amaliyotda merosxo‘r notariusga murojaat qilishi, meros ishini yuritish uchun zarur hujjatlarni taqdim etishi va merosga bo‘lgan huquqini tasdiqlovchi guvohnoma olishi mumkin. Ayrim holatlarda merosni amalda qabul qilganlik bilan bog‘liq faktlar ham huquqiy ahamiyatga ega bo‘ladi, biroq bunday holatlarning mavjudligi va oqibatlari tegishli qonunchilik asosida baholanadi.

O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksida merosni qabul qilishning umumiy muddati meros ochilgan kundan boshlab olti oy etib belgilangan. Shu bilan birga, ayrim alohida holatlarda muddatni hisoblash yoki merosni qabul qilish tartibiga oid maxsus qoidalar qo‘llanilishi mumkin. Shu sababli har bir vaziyat tegishli huquqiy normalar asosida baholanishi kerak.

Merosxo‘rlar meros tarkibiga kiruvchi mol-mulkka nisbatan qonuniy huquqlarga ega bo‘lish bilan birga, meros qoldiruvchining meros tarkibiga kiruvchi majburiyatlari masalasini ham hisobga olishlari lozim. Merosxo‘rlarning qarzlar bo‘yicha javobgarligi qonunda belgilangan tartib va chegaralar bilan belgilanadi. Shu sababli merosni qabul qilishdan oldin uning tarkibi, mol-mulk qiymati va mavjud majburiyatlarni aniqlash muhimdir.

Bir nechta merosxo‘r mavjud bo‘lganida, meros tarkibidagi mol-mulk ularning ulushlariga muvofiq taqsimlanadi. Agar merosxo‘rlar o‘zaro kelishuvga erishsa, mol-mulkni taqsimlash masalasi qonunchilik talablariga rioya qilgan holda kelishuv asosida hal etilishi mumkin. Kelishuvga erishilmagan holatlarda esa nizo sud tartibida ko‘rib chiqilishi mumkin.

Merosxo‘rlarning huquqlarini amalga oshirishda ularning tengligi, qonuniy manfaatlarini himoya qilish va meros tarkibidagi mol-mulkni noqonuniy egallashga yo‘l qo‘ymaslik muhim ahamiyatga ega. Har bir merosxo‘r o‘ziga tegishli ulushni qonuniy asosda talab qilish, zarur hujjatlar bilan tanishish va buzilgan huquqlarini belgilangan tartibda himoya qilish huquqiga egadir.

Tadqiqot natijalari merosxo‘rlik munosabatlarining faqat mol-mulkni merosxo‘rlar o‘rtasida taqsimlash bilan cheklanmasligini ko‘rsatadi. Ushbu institut mulk huquqining davomiyligini ta’minlash, meros qoldiruvchining xohish-irodasini hurmat qilish, oilaviy mulkiy manfaatlarni himoya qilish va fuqarolik muomalasining barqarorligini saqlashda muhim o‘rin tutadi.

Merosxo‘rlik munosabatlarida uchraydigan asosiy muammolardan biri merosxo‘rlar doirasini aniqlash bilan bog‘liq. Ayrim hollarda qarindoshlik munosabatlarini tasdiqlovchi hujjatlar yo‘qolgan, noto‘g‘ri rasmiylashtirilgan yoki arxiv ma’lumotlari yetarli bo‘lmagan bo‘lishi mumkin. Bunday vaziyatlar meros ishining cho‘zilishiga va fuqarolarning qo‘shimcha xarajatlar qilishiga olib keladi.

Mazkur muammoni hal etish uchun davlat organlari o‘rtasida elektron ma’lumot almashinuvi tizimini takomillashtirish, fuqarolik holati dalolatnomalariga oid ma’lumotlarning ishonchliligini oshirish va meros ishlarini rasmiylashtirishda mavjud elektron reyestrlardan qonuniy tartibda samarali foydalanish muhimdir. Bunday choralar hujjatlarni yig‘ish jarayonini yengillashtirishi va huquqiy aniqlikni oshirishi mumkin.

Ikkinchi muhim muammo vasiyatnoma institutidan yetarli darajada foydalanilmasligi bilan bog‘liq. Ayrim fuqarolar vasiyatnoma tuzish zaruratini faqat yoshi ulg‘ayganda yoki sog‘lig‘i yomonlashganda anglaydi. Natijada meros ochilganidan keyin qarindoshlar o‘rtasida mol-mulkni taqsimlash yuzasidan nizolar kelib chiqishi mumkin. Fuqarolarga vasiyatnoma tuzishning huquqiy ahamiyati va qonuniy tartibini tushuntirish huquqiy nizolarning oldini olishga xizmat qiladi.

Uchinchi muammo merosni qabul qilish muddatlari va tartibiga yetarlicha e’tibor berilmasligi bilan bog‘liq. Ayrim merosxo‘rlar meros ochilganidan keyin qanday hujjatlar taqdim etilishi, qaysi notarial

idoraga murojaat qilish zarurligi yoki muddatlar qanday hisoblanishi haqida to‘liq ma’lumotga ega bo‘lmasligi mumkin. Shu sababli aholiga bepul huquqiy maslahatlar berish, notarial xizmatlar haqida tushuntirish materiallarini ko‘paytirish va davlat xizmatlari orqali tegishli axborotni sodda shaklda taqdim etish maqsadga muvofiqdir.

To‘rtinchi muammo meros tarkibidagi umumiy mulkni aniqlash bilan bog‘liq. Xususan, er-xotinning umumiy mol-mulki, birgalikda qurilgan uy-joy yoki bir nechta shaxsga tegishli bo‘lgan mulkni taqsimlashda har bir shaxsning ulushini to‘g‘ri aniqlash talab etiladi. Bunday vaziyatlarda meros qoldiruvchiga tegishli bo‘lmagan mol-mulkni meros tarkibiga kiritmaslik, tirik qolgan turmush o‘rtog‘ining huquqlarini hisobga olish va mulkka oid hujjatlarni sinchiklab tekshirish zarur.

Beshinchi muammo merosxo‘rlar o‘rtasidagi kelishmovchiliklarni hal qilish bilan bog‘liq. Mol-mulkning bo‘linmasligi, uning qiymati yuzasidan turli qarashlar yoki ayrim merosxo‘rlarning boshqa merosxo‘rlar manfaatlarini tan olmasligi nizolarni keltirib chiqarishi mumkin. Bunday vaziyatlarda muzokara, huquqiy maslahat va qonunchilikda ruxsat etilgan kelishuv mexanizmlaridan foydalanish muhimdir. Kelishuvga erishish imkoni bo‘lmagan hollarda esa sud orqali huquqlarni himoya qilish imkoniyati mavjud.

Tahlil natijalari merosxo‘rlik munosabatlarini takomillashtirishda uchta asosiy yo‘nalish muhimligini ko‘rsatadi. Birinchidan, fuqarolarning meros huquqiga oid huquqiy savodxonligini oshirish lozim. Ikkinchidan, merosni rasmiylashtirish jarayonida elektron xizmatlar va ma’lumot almashinuvi imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Uchinchidan, merosga oid nizolarni imkon qadar erta bosqichda aniqlash va ularni qonuniy, adolatli hamda samarali hal etish mexanizmlarini rivojlantirish kerak.

Shu bilan birga, raqamlashtirish jarayonida shaxsga doir ma’lumotlarning maxfiyligi, merosxo‘rlarning huquqlarini himoya qilish va taqdim etilayotgan elektron ma’lumotlarning ishonchliligiga alohida e’tibor qaratilishi lozim. Demak, meros huquqini takomillashtirish nafaqat huquqiy normalarni, balki ularni amaliyotda qo‘llash mexanizmlarini ham rivojlantirishni talab etadi.

Xulosa

Merosxo‘rlik munosabatlari fuqarolik huquqining muhim institutlaridan biri bo‘lib, jismoniy shaxs vafotidan keyin uning mol-mulki va meros tariqasida o‘tishi mumkin bo‘lgan mulkiy huquq hamda majburiyatlarining qonuniy vorislar o‘rtasida o‘tishini ta’minlaydi. Ushbu institut mulk huquqining uzluksizligini saqlash, meros qoldiruvchining xohish-irodasini hurmat qilish va merosxo‘rlarning qonuniy manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida merosxo‘rlik munosabatlarining huquqiy mazmuni, merosning ochilishi, meros tarkibi, qonun bo‘yicha va vasiyatnoma bo‘yicha meros olish tartibi hamda merosni qabul qilish bilan bog‘liq masalalar tahlil qilindi. Natijalar meros huquqining samarali amalga oshirilishi uchun qonunchilik talablarini bilish, hujjatlarni to‘g‘ri rasmiylashtirish va belgilangan muddatlarga rioya etish muhimligini ko‘rsatadi.

Merosxo‘rlik munosabatlarida merosxo‘rlar doirasini aniqlash, umumiy mulkdagi ulushlarni belgilash, vasiyatnomaning haqiqiyligini tekshirish va merosni taqsimlash bilan bog‘liq nizolar alohida e’tibor talab qiladi. Bunday muammolarni bartaraf etish uchun fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish, notarial xizmatlarning ochiqligi va qulayligini kuchaytirish, davlat organlari o‘rtasida elektron ma’lumot almashinuvini takomillashtirish hamda merosga oid huquqiy maslahatlarni kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Shuningdek, vasiyatnoma tuzish madaniyatini rivojlantirish va fuqarolarga o‘z mol-mulkining huquqiy taqdirini oldindan belgilash imkoniyatlari haqida tushuntirish berish kelgusida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan nizolarni kamaytirishga yordam beradi. Bunda vasiyat qilish erkinligi bilan qonunda belgilangan majburiy ulush huquqlari o‘rtasidagi muvozanatni saqlash zarur.

Umuman olganda, merosxo‘rlik munosabatlarini huquqiy jihatdan to‘g‘ri tartibga solish jamiyatda mulkiy barqarorlikni ta’minlash, oilaviy nizolarning oldini olish va fuqarolarning qonuniy manfaatlarini himoya qilishning muhim shartidir. Ushbu sohada qonunchilikni izchil qo‘llash, huquqiy tushuntirish ishlarini kuchaytirish va zamonaviy texnologiyalardan oqilona foydalanish meros huquqi institutining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023-yil 30-aprel kuni referendum orqali qabul qilingan.
2. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. Birinchi qism. 1995-yil 21-dekabr.
3. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. Ikkinchi qism. 1996-yil 29-avgust.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Notariat to‘g‘risida”gi Qonuni. 1996-yil 26-dekabr.
5. O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. https://lex.uz
6. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining rasmiy axborot resurslari va notariat faoliyatiga oid uslubiy materiallar.